

PELESTARIAN LITERASI JAWI DALAM PENDIDIKAN TINGGI DI MALAYSIA **PRESERVATION OF JAWI LITERACY IN MALAYSIAN HIGHER EDUCATION**

Earnie Elmie Hilmi^{1*}, Aishah Tamby Omar², Noorafini Kassim³, Siti Rohani Jasni⁴, Mohd Hatib Ismail⁵

¹ Pensyarah Kanan, Universiti Malaysia Sabah, earnie@ums.edu.my

² Pensyarah Kanan, Universiti Malaysia Sabah, aisyah@ums.edu.my

³ Pensyarah Kanan, Universiti Malaysia Sabah, noorafini@ums.edu.my

⁴ Pensyarah Kanan, Universiti Malaysia Sabah s_rohani@ums.edu.my

⁵ Pensyarah Kanan, Universiti Malaysia Sabah, mohdhatib@ums.edu.my.

*Penulis penghubung

Artikel diterima: 05 Jul 2025

| Selepas Pembetulan: 21 Sept 2025

| Diterima untuk terbit: 28 Nov 2025

Abstrak

Pelestarian tulisan jawi di peringkat pendidikan sekolah rendah dan menengah telah dilaksanakan oleh Kementerian Pendidikan Malaysia melalui kursus kelas pengajian Jawi, al-Qur'an dan Fardhu Ain (J-Qaf) serta penerapan dalam silibus pendidikan Islam. Usaha peningkatan ini dikukuhkan lagi dengan wujudnya Kelas Al-Qur'an dan Fardhu Ain (KAFA) sejak 1990an. Manakala di peringkat pengajian tinggi, usaha-usaha peningkatan masih kurang dilaksanakan. Kajian ini akan menelusuri usaha pemartabatan tulisan jawi yang telah dilaksanakan di institusi pengajian Tinggi di Malaysia. Kajian ini menggunakan kajian kualitatif dengan menganalisis artikel-artikel yang berkaitan usaha pemartabatan tulisan jawi yang telah dilaksanakan di institusi pengajian tinggi di Malaysia. Hasil kajian menunjukkan usaha memantapkan tulisan jawi di institusi pengajian tinggi di Malaysia wujud. Usaha-usaha pemantapan tulisan jawi dapat dilihat melalui penubuhan institut jawi di Universiti Islam Pahang Sultan Ahmad Shah (UNIPSAS), wujudnya penawaran kursus minor di Universiti Perguruan Sultan Idris (UPSI), pengajaran kitab turath di Universiti Islam Malaysia (USIM), aktiviti-aktiviti pengukuhan jawi di Universiti Teknologi Mara (UiTM), pembangunan perisian jawi di Universiti Malaysia Pahang al-Sultan Abdullah (UMPASA) dan beberapa aktiviti-aktiviti yang dilaksanakan di institusi pendidikan tinggi lain. Usaha pelestarian ini perlu dipertingkatkan agar tulisan jawi yang merupakan warisan peradaban Melayu tidak ketinggalan dalam zaman kemodenan.

Kata kunci

Literasi jawi, pelestarian, institut pengajian tinggi, warisan.

Abstract

The preservation of Jawi script at the primary and secondary school levels has been implemented by the Ministry of Education Malaysia through Jawi, Al-Qur'an and Fardhu Ain (J-Qaf) study classes and their implementation in the Islamic education syllabus. This improvement effort has been further strengthened by the existence of the Al-Qur'an and Fardhu Ain (KAFA) Class since the 1990s. Meanwhile, at the higher education level, improvement efforts are still lacking. This study aims to examine the initiatives of Jawi promotion undertaken in Malaysian Higher Education Institutions (HEIs) using a qualitative approach through document and literature analysis. Findings reveal several key initiatives, such as the establishment of the Jawi Institute at Universiti Islam Pahang Sultan Ahmad Shah (UNIPSAS), the offering of minor courses at Universiti Pendidikan Sultan Idris (UPSI), the study of turath texts at Universiti Sains Islam Malaysia (USIM), the introduction of Jawi-related subjects and digital applications at Universiti Teknologi MARA (UiTM), and the development of Jawi software at Universiti Malaysia Pahang Al-Sultan Abdullah (UMPSA) and several activities carried out at other higher education institutions (HEIs). These preservation efforts need to be enhanced so that Jawi writing, which is a heritage of Malay civilization, is not left behind in the modern era.

Keywords

Jawi literacy, preservation, higher education institutions, heritage

1.0 PENGENALAN

Tulisan jawi merupakan tulisan warisan peradaban Melayu yang kian pupus seandainya tidak dipelihara dengan baik. Tulisan jawi telah digunakan pada zaman dahulu dalam segala urusan pentadbiran masyarakat pada masa tersebut. Tulisan jawi mempunyai kaitan yang rapat dengan bahasa dan bangsa Melayu (Syakila et al. 2018). Namun, apabila tulisan rumi mula diperkenalkan, ianya mengambil tempat tulisan jawi dalam urusan pentadbiran dan menguasai urusan persuratan. Bagi Syakila et al (2018), peminggiran tulisan jawi mempunyai dua faktor iaitu faktor luaran dan faktor dalaman. Faktor luaran ialah hasil penjajahan barat yang memperkenalkan tulisan rumi yang menggantikan tulisan jawi. Manakala faktor dalaman pula, bangsa Melayu yang lebih selesa menggunakan tulisan rumi berbanding jawi. Lama kelamaan, tulisan jawi mulai terpinggir dalam masyarakat Melayu.

Menurut Shakila et al. (2018), terdapat beberapa cabaran dalam usaha pemartabatan jawi antaranya ialah peranan tulisan jawi digantikan dengan tulisan rumi hatta dalam membaca al-Qur'an, terdapat antara ahli masyarakat lebh selesa untuk membaca dalam tulisan rumi atau latin. Faktor kedua ialah pertambahan perbendaharaan perkataan dalam bahasa Melayu yang diambil oleh perkataan bahasa Inggeris. Faktor ketiga ialah, wujudnya kaedah membaca al-Qur'an yang baru seperti Iqra', al-Barqi dan al-Baghdadi. Cabaran lain yang dihadapi oleh tulisan jawi ialah berlakunya polemik iaitu persepsi masyarakat bukan Melayu yang salah faham dengan fungsi tulisan jawi yang dianggap untuk 'mengislamkan' masyarakat bukan Melayu dan kesalahan ejaan jawi di papan tanda yang sedikit sebanyak menggelirukan masyarakat. Seharusnya kesalahan ejaan jawi di papan tanda tidak seharusnya berlaku. Untuk mengelakkan perkara ini berlaku, seharusnya pihak

berkuasa tempatan seharusnya menguatkuasakan semakan sebelum papan tanda dinaikkan.

Pengekalan tulisan jawi sangat penting dalam mengekalkan warisan peradaban Melayu. Tanggungjawab pemeliharaan tulisan jawi ini bukan sekadar di peringkat sekolah Rendah dan Menengah melalui pendidikan Islam, JQAF dan KAFA sahaja, tetapi juga di peringkat pendidikan Tinggi awam atau swasta. Di peringkat sekolah rendah dan menengah terdapat banyak usaha untuk melestarikan tulisan jawi dalam bidang pendidikan terutamanya pendidikan Islam. Di institusi Pengajian Tinggi (IPT) inisiatif melestarikan tulisan jawi agak kurang dilaksanakan. Tidak semua IPT mengambil inisiatif untuk memartabatkan tulisan jawi secara keseluruhannya. Hanya beberapa IPT giat menjalankan usaha memartabatkan tulisan jawi seperti di Universiti Teknologi MARA (UiTM), Universiti Islam Pahang Sultan Ahmad Shah (UNIPAS) dan beberapa universiti lain yang menawarkan pengajian Islam seperti UKM, UM, USIM dan lain-lain. Usaha pemartabatan tulisan jawi memerlukan kerjasama erat antara pihak IPT dan Kementerian Pengajian Tinggi (KPT) dalam merealisasikan pemartabatan tulisan jawi di peringkat tinggi agar kesinambungan usaha memartabatkan tulisan jawi ini berterusan, bukan hanya di peringkat sekolah. Kajian ini akan menelusuri usaha-usaha yang telah dijalankan dalam usaha mengekalkan tulisan jawi dalam kalangan institusi pendidikan Tinggi di Malaysia.

2.0 SOROTAN LITERATURE

Usaha pemartabatan giat dilakukan oleh pihak kerajaan, badan bukan Kerajaan (NGO), swasta dan lain-lain. Sebagai usaha permulaan, literasi jawi diperkuatkan di peringkat asas iaitu di peringkat sekolah rendah melalui kelas Kelas Al-Qur'an dan Fardhu Ain (KAFA) dari tahun 1990an oleh Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) (Anon 2024) untuk pelajar-pelajar sekolah rendah dari tahun Satu hingga tahun Lima sehingga Ujian Penilaian Kelas Kafa (UPKK). Usaha ini diteruskan dengan kewujudan program Jawi, al-Qur'an, Bahasa Arab dan Fardhu Ain (J-Qaf) pada tahun 2005 (Mohd Roslan dan Wan Mohd Tarmizi 2011). Program ini menumpukan kepada pemulihan jawi, khatam al-Qur'an, Bahasa Arab Komunikasi dan pelaksanaan Kem Bestari Solat (KBS). Untuk peringkat Menengah, pemerksaan literasi jawi dilakukan melalui pelaksanaan Kurikulum Persekolahan 2027 menerusi mata pelajaran Pendidikan Islam (Arif Aiman 2024). Usaha-usaha giat dilaksanakan di peringkat sekolah rendah dan menengah. Tahap penguasaan pelajar sekolah juga memuaskan.

Literasi jawi di institusi pengajian tinggi (IPT) di Malaysia merupakan kesinambungan daripada program KAFA, J-Qaf dan pendidikan Islam di peringkat sekolah rendah dan menengah. Apabila baru meninggalkan alam persekolahan, ingatan terhadap tulisan jawi masih segar dalam ingatan dan mereka masih mampu untuk menulis dan membaca jawi (Noorain Syahirah dan Aminuddin 2022). Kajian Ahmad Amzari et al. (2015) dan Kajian Nurhanis dan Julaina (2024) terhadap generasi Y dan Z menunjukkan penguasaan jawi berada pada tahap memuaskan Namun, apabila terlalu lama meninggalkan alam persekolahan literasi jawi makin kurang dikuasai kerana tidak dipraktikkan dan tambahan pula apabila bahan rujukan kurang di media cetak (Nurhanis Hidayah dan Julaina 2024) mahupun eletronik (Norsuhaila 2022). Faktor kedua ialah kewujudan bahan-bahan rujukan dalam tulisan rumi yang mudah di dapati di media massa dan eletronik.

Manakala di Institusi Pengajian Tinggi (IPT), inisiatif dalam melestarikan literasi jawi turut dipergiatkan. Antara universiti yang mengambil bahagian dalam usaha ini antaranya ialah Universiti Islam Pahang Sultan Ahmad Shah (UNIPSAS) dengan penubuhan Institut Jawi pada tahun 2020, Universiti Pendidikan Sultan Idris (UPSI) dengan adanya kursus minor di Fakulti Bahasa dan Komunikasi serta Universiti Teknologi Mara (UiTM) dengan usaha-usaha pemartabatan jawi melalui program-program yang dianjurkan serta penggunaan tulisan jawi di papan tanda dalam kampus. Terdapat juga usaha-usaha pemartabatan literasi jawi di IPT lain. Tulisan jawi secara tidak langsung dipelajari oleh pelajar-pelajar yang mengambil kursus pengajian Islam seperti dalam bidang Syariah, Usuluddin, Dakwah dan sebagainya di pelbagai IPT (Rasyidah et al. 2019). Bahan-bahan rujukan dalam bidang pengajian Islam banyak ditulis dalam tulisan jawi terutamanya dalam kitab-kitab lama tulisan ulama terdahulu seperti dalam bidang Fiqh (Muhammad Faidz et al. 2022).

Walaupun terdapat usaha-usaha dilakukan oleh IPT, namun hasil dari kajian menunjukkan tidak semua IPT mempunyai kursus jawi, institusi jawi, giat menganjurkan pertandingan berkenaan jawi dan sebagainya. Usaha ini masih boleh dipertingkatkan lagi dengan merangka satu kursus yang wajib diambil oleh semua pelajar IPT (Noraziah et al 2015) terutamanya yang terlibat dengan pengajian Islam dan perguruan (Zurina dan Adi Yasran 2020). Selain daripada itu, usaha-usaha lain yang boleh diadakan ialah dengan mewujudkan repositori persuratan jawi, akademi jawi dan sebagainya. Kajian ini akan menelusuri usaha-usaha yang telah dijalankan oleh beberapa IPT dalam memartabatkan tulisan jawi di peringkat pendidikan tinggi dalam memelihara warisan Melayu. Sedikit usaha di peringkat IPT sedikit sebanyak akan mempertingkatkan martabat tulisan jawi dan penguasaannya bukan sahaja di kalangan pelajar sekolah tetapi juga pada mahasiswa/i. Usaha-usaha IPT terpilih ini diharapkan menjadi aspirasi kepada IPT lain dalam memelihara tulisan jawi.

3.0 METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan reka bentuk kualitatif berbentuk analisis kepustakaan (*literature-based study*) bertujuan menilai usaha pemartabatan tulisan Jawi dalam kalangan Institusi Pengajian Tinggi (IPT) di Malaysia. Pendekatan ini dipilih kerana sesuai bagi menghimpunkan dan menilai data sekunder yang merangkumi dasar, program, dan pelaksanaan inisiatif yang telah didokumentasikan oleh pelbagai pihak institusi. Analisis kepustakaan membolehkan penyelidik memahami secara mendalam bentuk pelestarian tulisan Jawi yang dilaksanakan, berdasarkan dokumen dan bahan yang sahih, tanpa keperluan pengumpulan data lapangan (Bowen, 2009; Snyder, 2019). Bahan kajian diperoleh melalui pencarian sistematik di pangkalan data akademik seperti Google Scholar, Scopus dan MyJurnal, di samping repositori universiti, laman sesawang rasmi institusi, laporan tahunan, artikel berita, dan sumber digital lain yang relevan. Kriteria pemilihan sumber meliputi: (i) kandungan berkaitan tulisan Jawi dalam konteks IPT Malaysia; (ii) tempoh penerbitan antara tahun 2010 hingga 2025; dan (iii) kesahihan serta autoriti sumber, sama ada melalui institusi berwibawa atau penerbitan akademik yang diiktiraf. Data dianalisis menggunakan pendekatan analisis kandungan secara tematik bagi mengenal pasti pola dan makna yang tersirat dalam dokumen berkaitan pelestarian tulisan Jawi di IPT (Judi et al., 2018). Proses analisis melibatkan pengekodan induktif, iaitu

mengenal pasti tema-tema utama seperti bentuk pelaksanaan (kurikulum, aktiviti sokongan, inovasi digital), institusi pelaksana, serta tahap penglibatan komuniti kampus. Sumber yang dikenal pasti kemudian dikelompokkan, dibandingkan dan ditafsir secara silang mengikut institusi bagi menelusuri corak pelaksanaan serta keberkesanan relatif setiap inisiatif. Pendekatan ini bukan sekadar mengenal pasti kewujudan usaha, tetapi turut menilai arah strategik, skala pelaksanaan dan impak institusional terhadap agenda pelestarian tulisan Jawi dalam konteks pendidikan tinggi Malaysia.

4.0 HASIL KAJIAN

Pengukuhan literasi jawi di Institusi Pengajian Tinggi (IPT) memainkan peranan penting untuk melestarikan literasi jawi agar tulisan ini dipertahankan kerana ianya merupakan warisan peradaban bangsa Melayu. Warga IPT merupakan pewaris kepada kesinambungan warisan peradaban ini. Pelestarian literasi jawi di IPT merangkumi beberapa aspek, antaranya ialah:

4.1 Penubuhan Institut jawi di Universiti Islam Pahang Sultan Ahmad Shah (UNIPSAS)

Institut ini ditubuhkan pada tahun 2020 selaras dengan titah Kebawah Duli Yang Maha Mulia Seri Paduka Baginda Yang Dipertuan Agong, Al-Sultan Abdullah Ri'ayatuddin Al-Mustafa Billah Shah Ibni Al-Marhum Sultan Haji Ahmad Shah Al-Musta'in Billah agar tulisan jawi disemarakkan di insitusi pendidikan dan pengajian tinggi. Institusi ini memainkan peranan besar dalam memastikan kelestarian literasi jawi di negeri Pahang melalui pelbagai kerjasama dengan pihak Kerajaan, swasta serta Pertubuhan Bukan Kerajaan (NGO). Institut ini juga merupakan badan yang berautoriti untuk membuat pengesahan dan semakan ejaan jawi untuk premis perniagaan. Institut ini juga merupakan hub penyelidikan dan inovasi tulisan jawi di Pahang serta menganjurkan pelbagai kursus dan bengkel secara bersemuka dan juga atas talian (<https://bpi.unipsas.edu.my/institusi-jawi/>).

Institut ini dengan kerjasama sekolah-sekolah di Pahang telah mengadakan pelbagai aktiviti antaranya ialah Program Mahir Jawi di SMA al-Khairiah, Temerloh program Pintar Jawi di Sekolah Menengah Kebangsaan Bukit Rangin, Kuantan. 'Moh Belajar Jawi' merupakan program institut ini dengan kerjasama Pahang FM yang akan ke udara pada setiap hari Rabu jam 6.15 petang. Diharapkan institut ini akan mengadakan lebih banyak jaringan dengan IPT lain untuk melestarikan literasi jawi melalui program-program yang akan dijalankan.

4.2 Pemantapan jawi di Universiti Perguruan Sultan Idris (UPS).

Universiti Perguruan Sultan Idris (UPS) telah menawarkan kursus minor jawi di bawah Jabatan Bahasa dan Kesusasteraan Melayu, Fakulti Bahasa dan Komunikasi. Mahasiswa yang ingin mengambil kursus minor ini perlu melalui ujian khas kelayakan minor jawi yang diadakan pada tarikh yang ditetapkan (<https://www.facebook.com/fakulti.bahasa.komunikasi.upsi>). Selain daripada kursus minor tersebut, pelestarian tulisan jawi diterjemahkan melalui kewujudan papan tanda dalam tulisan jawi di sekitar kampus (Anon 2024).

4.3 Pembelajaran jawi di Universiti Sains Islam Malaysia (USIM).

Usaha-usaha USIM dalam melestarikan literasi jawi antaranya ialah:

4.3.1 Pembelajaran kitab turath

Universiti Sains Islam Malaysia (USIM) telah menjadikan pengajian talaqqi sebagai kursus Wajib Universiti (WU), yang kemudiannya ditukarkan kepada Wajib USIM (WUSIM) yang diwajibkan kepada semua pelajar ijazah sarjanamuda (Syed Salim 2018). Pelaksanaan pengajian kitab turath ini selaras dengan memperkenalkan pelajar dengan kitab turath. Kebanyakan kitab turath yang digunakan ialah dalam tulisan jawi. Pembelajaran ini penting dalam mendekatkan diri mahasiswa dengan kitab-kitab turath tradisional dalam tulisan jawi dalam memahami hukum-hukum yang bersesuaian dengan situasi setempat.

4.3.2 Wujudnya subjek untuk penniswazahan guru EBK 3253

Kursus EBK3253 Pengajaran Literasi Membaca dan Menulis Jawi telah diperkenalkan untuk program penniswazahan guru bagi memantapkan penguasaan guru-guru terhadap tulisan jawi.

4.4 Usaha memartabatkan tulisan jawi di Universiti Teknologi Mara (UiTM).

Usaha memartabatkan tulisan jawi telah giat dilaksanakan di keseluruhan UiTM melalui pelbagai aktiviti-aktiviti yang dianjurkan serta dalam perutusan rasmi. Yang terbaru kita dapat lihat UiTM menggunakan tulisan jawi dalam perutusan sambutan ulangtahunnya yang ke 26.

Antara aktiviti yang dianjurkan ialah :

4.4.1 Penganjuran Program Jawi

UiTM telah memperkenalkan pelbagai program dalam pelestarian literasi jawi, antaranya ialah program Semarak Jawi yang diadakan hampir di seluruh cawangan UiTM, menganjurkan pelbagai seminar antaranya ialah Seminar berkaitan kitab Thurath dan lain-lain aktiviti yang berkaitan dengan tulisan jawi.

4.4.2 Memperkenalkan subjek Pengkaedahan jawi (HGR116)

Subjek pengkaedahan jawi (HGR116) diperkenalkan kepada mahasiswa/i untuk mempertingkatkan penguasaan jawi.

4.4.3 Repositori Persuratan Jawi

Repositori Persuratan Jawi bertujuan untuk mengangkat tulisan jawi dan Khazanah Nusantara iaitu kitab-kitab lama yang ditulis dengan jawi dan merupakan rujukan utama ulama-ulama terdahulu. Usaha UiTM ini penting dalam memelihara kitab-kitab lama yang ditulis menggunakan tulisan jawi.

4.4.4 Menganjurkan pertandingan yang berkaitan dengan Jawi

UiTM kerap mengadakan pertandingan-pertandingan yang melibatkan tulisan jawi antaranya ialah Pertandingan Eksplorasi Jawi, Pertandingan Seni Khat Jawi, Karnival Jawi, Cekap Jawi, Pertandingan 'Spell it Right in Jawi' dan pelbagai lagi dengan kerjasama pelbagai pihak antaranya ialah Dewan Bahasa dan Pustaka dalam usaha

menyemarakkan tulisan jawi di kalangan mahasiswa/i, kakitangan serta masyarakat sekitar.

4.4.5 Pembangunan aplikasi I-JAR

Aplikasi I-Jar telah dibangunkan oleh beberapa orang pensyarah UiTM iaitu Nor Farahin Mohd Johari, Norshahidatul Hasana Ishak dan lain-lain. Aplikasi ini merupakan aplikasi mobil untuk menarik minat kanak-kanak dalam mempelajari jawi. Aplikasi ini dibina untuk kanak-kanak yang berumur antara 4-12 tahun.

4.5 Penulisan khat

Dalam mengambil inisiatif pelestarian tulisan jawi, beberapa IPT telah memasukkan silibus penulisan khat dalam kursus kokurikulum mereka seperti di UiTM, UMS, UTHM, UTeM dan beberapa IPT lain. Kolej Universiti Islam Antarabangsa Sultan Ismail (KIAS) menawarkan kursus jangka pendek Seni Kaligrafi Islam bagi individu yang berminat untuk mempelajari khat dan jawi.

4.6 Jawi di Universiti Malaysia Pahang Al-Sultan Abdullah (UMPSA).

Dr Asar Abdul Karim telah mencipta perisian AsarFont/Jawi AT untuk memartabatkan jawi dan bersaing dalam dunia digital. Perisian ini memudahkan proses menaip huruf-huruf transliterasi dalam dunia digital (Asar Abdul Karim 2025) .

Di antara IPT di Malaysia, UiTM banyak melakukan inisiatif dalam memartabatkan jawi di IPT yang sewajarnya dicontohi oleh IPT yang lain. Institut Jawi di UNIPSAS seharusnya merupakan titik permulaan kepada IPT lain dalam melestarikan literasi jawi dalam masyarakat. Seharusnya institut seperti ini wujud di IPT lain dalam melestarikan literasi jawi agar tulisan ini tidak pupus ditelan teknologi. Pelestarian literasi jawi penting dalam memelihara tulisan jawi ini agar kekal sepanjang zaman. Semoga usaha-usaha yang dilakukan oleh IPT ni berkekalan dan akan menjadikan literasi jawi segar sepanjang zaman. Peminggiran tulisan jawi akan menyebabkan hilangnya identiti bangsa Melayu.

Institusi Pengajian Tinggi juga boleh melakukan kerjasama dengan Kerajaan, Persatuan Pencinta Tulisan Jawi Malaysia (PENJAWIM), Persatuan Pencinta Tulisan Jawi Selangor (PENJAWIS), Dewan Bahasa dan Pustaka (DBP), Akademi Jawi, media cetak dan sebagainya dalam memantapkan lagi usaha pemartabatan literasi jawi di institusi masing-masing. Pengintergrasian tulisan jawi dalam teknologi juga perlu agar jawi tidak tertinggal dalam dunia digital. Pakar-pakar teknologi di IPT boleh bekerjasama dengan pakar-pakar jawi dalam Malaysia untuk membina pelbagai platform digital melalui inovasi. Bahan-bahan rujukan juga perlu ditambah sama ada melalui media cetak, eletronik dan media digital bagi menarik minat semua pembaca pada semua peringkat umur.

5.0 PERBINCANGAN

Pelestarian tulisan jawi di Institusi Pengajian Tinggi Malaysia seharusnya dilaksanakan oleh semua pihak dalam usaha memartabatkan tulisan jawi supaya kekal sepanjang zaman. Kini, tulisan jawi tidak lagi digunakan dalam urusan rasmi pentadbiran Kerajaan kerana dikuasai oleh tulisan rumi. Penggunaan tulisan jawi agak terhad dalam masyarakat kita terutamanya apabila tamat zaman persekolahan rendah dan menengah. Di IPT, selain daripada universiti-universiti yang menawarkan

pengajian Islam seperti UM, UKM, USIM, UIS, KUIN (Rasyidah et al. 2019) pelestarian tulisan jawi berlaku apabila IPT tersebut mengambil inisiatif sendiri untuk memartabatkan tulisan jawi seperti UNIPSAS dan UiTM serta beberapa universiti yang menjadikan tulisan jawi sebagai satu subjek yang wajib dipelajari seperti di UPSI. Tulisan jawi di IPT seharusnya dijadikan satu subjek wajib bagi mereka yang berkecimpung dalam bidang pengajian Islam dan perguruan (Zurina dan Adi Yasran 2020). Manakala subjek ini juga boleh dijadikan subjek pilihan bagi mereka yang berminat untuk menyambung pengetahuan mereka mengenai jawi di peringkat tinggi.

Cabaran pelaksanaan tulisan jawi ini sama seperti yang dihadapi oleh pihak KPM apabila hasrat untuk memeperkenalkan jawi di peringkat sekolah telah ditentang oleh masyarakat non muslim yang beranggapan bahawa tulisan jawi akan mengislamkan pelajar yang bukan Islam. Pemahaman yang jitu diperlukan oleh pihak KPT agar pelaksanaan ini tidak mendapat tentangan kerana tulisan jawi sama penting dengan tulisan dalam masyarakat Cina dan India. Tulisan jawi tidak berkaitan dengan agama tetapi budaya masyarakat Melayu. Disebabkan itu, tulisan jawi perlu dipertahankan agar identiti bangsa Melayu tidak lapuk ditelan zaman.

Para mahasiwa/i di IPT merupakan warisan kesinambungan tulisan jawi dalam masyarakat kerana mereka ini akan bertebaran dalam pelbagai sektor di seluruh negara. Mahasiwa/i ini merupakan ejen perubahan dalam masyarakat agar kelestarian tulisan jawi dapat dipertahankan. Selain daripada itu, para pensyarah boleh membina aplikasi-aplikasi teknologi menerusi inovasi di universiti masing-masing. Pembinaan aplikasi ini penting supaya generasi celik teknologi ini dapat mengetahui tentang tulisan jawi dan menggunakannya. Aplikasi seperti I-JAR boleh dilanjutkan kepada pelajar Menengah dan IPT, bukan sahaja kepada kanak-kanak yang berumur 4-12 tahun.

Repositori Persuratan jawi seperti di perpustakaan UiTM juga seharusnya diperluaskan ke seluruh perpustakaan IPT dalam menjaga bahan rujukan jawi. Bahan-bahan rujukan jawi ini seharusnya dipelihara dengan rapi kerana meruapkan Khazanah peradaban Melayu. Kita-kitab lama ini sukar diperolehi kerana pemilik asalnya telah meninggal dunia dan pewarisnya terutama anak-anak kadang-kadang tidak menegtahui kepentingan kitab-kitab ini. Ada kitab-kitab ini dilupuskan dan dibuang begitu sahaja. Sedangkan ianya merupakan Khazanah yang tidak ternilai dalam dunia Masyarakat Melayu pada zaman dahulu.

Selain pihak universiti, pihak Kerajaan terutamanya pihak KPT perlu mengambil inisiatif dalam usaha melestarikan tulisan jawi dalam masyarakat. Antaranya ialah memperbanyakkan bahan bacaan dalam tulisan jawi, mewujudkan satu institusi jawi di setiap universiti, mewajibkan subjek tulisan jawi sebagaimana subjek wajib lain seperti Falsafah dan Isu Semasa, Penghayatan Etika dan Peradaban, Kursus Integriti dan Anti Rasuah dan lain-lain yang berada dalam Mata Pelajaran Umum, mewajibkan tulisan jawi pada papan tanda, iklan serta papan maklumat (Fuadi et al. 2022) serta penganjuran pertandingan jawi yang aktif di peringkat nasional dan internasional.

6.0 KESIMPULAN

Kesimpulannya, tulisan jawi merupakan warisan peradaban Melayu yang perlu dipelihara sepanjang zaman. Pelestarian literasi jawi di Institusi Pengajian Tinggi perlu dilakukan agar kesinambungan berterusan dari apa yang dipelajari masa sekolah rendah dan menengah. Usaha pelestarian tulisan jawi perlu meningkat dari hari ke hari melalui pelbagai aktiviti yang dijalankan untuk memartabatkan tulisan ini. Penubuhan Institut jawi di UNIPSAS merupakan satu titik permulaan bagi institusi pengajian tinggi. Penubuhan institut sebegini menjadikan tanda aras bagi pelestarian tulisan jawi di IPT. Dengan adanya institusi seperti ini, aktiviti-aktiviti penyelidikan, inovasi dan usaha-usaha menjaga tulisan jawi akan lebih tersusun dan teratur.

UiTM juga merupakan institusi yang giat mempromosikan tulisan jawi melalui papan tanda kampus, poster, tanda jalan, buletin rasmi, pertandingan dan lain-lain. Kewujudan Repositori Persuratan Jawi merupakan satu tanda usaha yang sangat baik dalam memelihara tulisan jawi terutamanya melalui pemeliharaan kitab-kitab lama yang ditulis dalam tulisan jawi. Kitab-kitab ini merupakan sumber rujukan yang nadir. Semoga usaha-usaha yang dilakukan oleh UiTM ini menjadi satu usaha yang berpanjangan bukan usaha dalam jangka pendek sahaja.

Semua pihak seharusnya memainkan peranan untuk memastikan tulisan jawi dipelihara seperti UNIPSAS, UiTM, UPSI dan lain-lain. Pemeliharaan tulisan jawi bukan sahaja dalam bentuk jangka pendek seperti mengadakan pertandingan, mensyaratkan hebahan dan promosi dalam tulisan jawi, papan tanda tetapi usaha dalam bentuk jangka Panjang seperti penubuhan institusi jawi, repositori persuratan jawi, mengadakan subjek jawi dalam kursus Mata Pelajaran Umum universiti serta mengalakkan penyelidikan dan inovasi tulisan jawi. Literasi jawi merupakan satu kelebihan kepada masyarakat Islam di Nusantara ini kerana tulisan ini merupakan warisan peradaban Melayu. Pengekalan tulisan jawi perlu dipelihara agar tulisan ini tidak hilang oleh zaman globalisasi yang mencabar, Masyarakat Melayu perlu mempertahankan tulisan ini sebagaimana kaum Cina mempertahankan tulisan kaligrafi dan kaum India mempertahankan bahasa Tamil. Kemerdekaan yang dicapai selama 68 tahun sepatutnya memerdekakan jiwa dari penjajahan. Seharusnya masyarakat Melayu kembali ke akar umbi iaitu mencintai tulisan jawi.

PENGHARGAAN

Penyelidikan ini merupakan penyelidikan yang dibiayai dari Dana Geran Dalam Seed Money PPIB UMS (GSM2414). Jutaan terima kasih kepada Universiti Malaysia Sabah kerana memberi dana untuk menjalankan kajian ini.

RUJUKAN

Ahmad Amzari Yaccob, Amminudin Abd. Latif, Mohd. Mawardi Mohd. Kamal, Nonnadia Mohd Hanapi dan Mohd Fairuz Bachok. (2015) Penguasaan penulisan dan bacaan jawi di kalangan pelajar UiTM dalam KONAKA Konferensi Akademik 2015 Pelestarian Warisan Melayu Pencetus Penambahan Ilmu, 4 November 2015, Al-Biruni, UiTM Cawangan Pahang. <https://ir.uitm.edu.my/id/eprint/67949/>.

Arif Aiman Asrol. (2024). https://www.utusan.com.my/nasional/2024/06/perkasa-tulisan-jawi-di-sekolah-rendah-menengah/#google_vignette.

- Asar Abdul Karim (2025). Potensi Jawi Digital dalam Memperkukuh Tulisan Jawi. <https://news.umpsa.edu.my/experts/potensi-jawi-digital-dalam-memperkukuh-tulisan-jawi>
- Anon. (2021). Program Kelas Al-Quran dan Fardu Ain Jabatan Kemajuan Islam Malaysia. https://www.islam.gov.my/images/documents/PROGRAM_KAFA.pdf
- Anon. (2024). UPSI Usaha Perkasa Tulisan Jawi sekitar Kampus. <https://berita.rtm.gov.my/nasional/senarai-berita-nasional/senarai-artikel/upsi-usaha-perkasa-tulisan-jawi-sekitar-kampus>.
- Faisal @ Ahmad Faisal Abdul Hamid dan Niswa@Noralina Abdullah. (2009). Penguasaan Tulisan Jawi Di Kalangan Mahasiswa Pengajian Islam: Kajian Di Institut Pengajian Tinggi Awam (IPTA) Tempatan. *Journal of Al-Tamaddun*, 4(1), 145–156.
- Fuadi bin Abdul Razak, Azrizan binti Abu Bakar dan Ruziman bin Omar. (2022). Cabaran Tulisan Jawi Dalam Revolusi Industri 4.0. Prosiding Kolokium STREAM PdPc Tahun 2022. Kolokium Stream PDPC. https://www.researchgate.net/publication/365489181_Prosiding
- Fakulti Bahasa dan Komunikasi Universiti Perguruan Sultan Idris. (2025). <https://www.facebook.com/fakulti.bahasa.komunikasi.upsi>
- Institut Jawi. (2025). <https://bpi.unipsas.edu.my/institusi-jawi>.
- Mohd Roslan Mohd Nor dan Wan Mohd Tarmizi Wan Othman. (2011). Sejarah dan Perkembangan Pendidikan Islam di Malaysia. <https://eprints.um.edu.my/2534/1/ROSLANjurnalTadib.pdf>
- Mohd Zawawi Zainal Abidin dan Norahida Mohamed (2024). Tulisan Jawi di Negeri Pahang: Cabaran dan Harapan. <https://ejournal.unipsas.edu.my/index.php/haady/article/view/383>
- Muhammad Faidz Mohd Fadzil, Abdul Qayyum Abdul Razak, Muaz Hj Mohd Noor, Mohd Zaid Mustafar dan Mohd Khairul Nizam Mohd Aziz (2022). Penggunaan Hadis Berkaitan Munakahat dalam Karya Penulisan Jawi di Nusantara: The Use of Hadiths Munakahat-Related Jawi Works in Nusantara. *Jurnal Pengajian Islam*, 15(1), 1–10. <https://jpi.uis.edu.my/index.php/jpi/article/view/151>.
- Nor Aziah Abd. Kadir, Khalid Mat Pardi and Nurul Afzan Najid. (2015) Kelestarian dan pelestarian tulisan jawi dalam kalangan mahasiswa dalam KONAKA Konferensi Akademik 2015 Pelestarian Warisan Melayu Pencetus Penambahan Ilmu, 4 November 2015, Al-Biruni, UiTM Cawangan Pahang. <https://ir.uitm.edu.my/id/eprint/67921/>.
- Noorain Syahirah Mohd Pazli dan Aminuddin Saimon. (2022). Tahap penguasaan tulisan Jawi: tinjauan terhadap golongan muda, pertengahan dan warga emas. *International Young Scholars Journal of Languages*, 5 (1). pp. 128-137. <https://kulliyah.iium.edu.my/klm/wp-content/uploads/sites/14/2022/11/114-123-Tahap-Penguasaan-Tulisan-Jawi-Tinjauan-Terhadap-Golongan-Muda-Pertengahan-dan-Warga-Emas.pdf>
- Nor Farahin Mohd Johari, Norshahidatul Hasana Ishak, Hazrati Zaini, Nurul Asma Mazlan, dan Nadiatul Mardiana Khairul Nizam (2021). *I-JAR: a mobile application to learn Jawi using mobile Augmented Reality (mAR) framework*. <https://ir.uitm.edu.my/id/eprint/46357/>.
- Nor Azma Muhamat Laila (2022). UPSI Tawar Kursus Pengajian Minor Jawi, Lahir

- Graduan Berkebolehan dalam Bidang Jawi. <https://sinarbestari.sinarharian.com.my/buletin/upsi-tawar-kursus-pengajian-minor-jawi-lahir-graduan-berkebolehan-dalam-bidang-jawi>
- Norsuhaila Ibrahim. (2022). Mengkomersialkan tulisan jawi menerusi Teknologi Pendidikan. <https://dewanbahasa.jendeladbp.my/2022/08/15/4699/>
- Nurhanis Hidayah Hanijan dan Julaina Nopiah (2024). Kesedaran Generasi Z Terhadap Penggunaan Sistem Tulisan Jawi. *International Young Scholars Journal of Languages*, 7. Pp.105-118. <https://kulliyah.iium.edu.my/kstcl/wp-content/uploads/sites/14/2025/01/IYSJL-Vo.-7-Dec-2024-Cover-updated-14-Jan.pdf>
- Rasyidah Ibrahim, Rahimah Embong, Firdaus Khairi Abdul Kadir & Huda Afiqah Hashim. (2019). Pemeraksanaan Tulisan Jawi Dahulu dan Kini. *BITARA International Journal of Civilizational Studies and Human Sciences* 2(1): 29-37 <https://bitarajournal.com/index.php/bitarajournal/article/view/44/746>.
- Syed Salim Syed Shamsuddin. (2018). Pemantapan Pelajar Aliran Syariah di Institusi Pengajian Tinggi Melalui Pengajian Kitab Turath Jawi: Tinjauan Terhadap Pelaksanaan Pengajian Talaqqi di Universiti Sains Islam Malaysia. *Sains Insani*, 3(1), 27–37. <https://doi.org/10.33102/sainsinsani.vol3no1.21>
- Shakila Ahmad, Hussain Othman, Rafiuddin Afkari, Mikdar Rusdi dan Mohd. Hisyam Abdul Rahim. (2018). Tinjauan Terhadap Cabaran Semasa Tulisan Jawi Sebagai Warisan Masyarakat Peradaban Bangsa Melayu. *Journal of Techno-Social* 10 (1). <https://penerbit.uthm.edu.my/ojs/index.php/JTS/article/view/1382>.